

Аналітичний звіт

Соціологічне дослідження

«Залучення жінок до розробки місцевих політик, участі у прийнятті рішень та врегулюванні конфліктів у часи війни та післявоєнного відновлення»

Липень, 2023 р.

Бекграунд

- Повномасштабна війна РФ проти України змінила безпекову та демографічну ситуацію, соціально-економічне становище в країні, міжлюдські стосунки, громадську активність. Жінки, які постійно проживають у столиці зі своїми родинами або без них (опитування проводилося у липні 2023 року), стикаються з багатьма викликами, які змінили їх усталений (довоєнний) спосіб життя, навантаження, зайнятість, економічний та психоемоційний стан, потреби та обов'язки. Мобілізація чоловіків, масовані ракетні обстріли, блекаут додали жінкам, які виховують дітей, турботи про організацію дистанційного навчання (облаштування місця для навчання, забезпечення всім необхідним у разі відсутності світла та інтернету, підготовку до можливого відключення електропостачання, організація безпечного простору, дозвілля), а також інша доглядова праця, пов'язана з піклуванням про літніх батьків, дорослих та дітей з інвалідністю, реабілітація чоловіків після поранення чи ампутації.

- Майже всі працюючі жінки повідомили про збільшення навантаження за основним місцем роботи через дефіцит персоналу та відтік кадрів за кордон.

- Разом з тим, із перших днів війни киянки, які залишалися у Києві, активно включилися у волонтерську та гуманітарну допомогу. У 2023 році вони продовжують допомагати ЗСУ, створюють партнерські спільноти, громадські об'єднання, благодійні Фонди, працюють із донорами, отримують гранти міжнародної допомоги для соціальної адаптації, допомоги ВПО, вирішення локальних проблем, що виникли внаслідок збройної агресії росії. Жінки стають лідерками своєї ініціативи, «вухами і очима гуманітарного реагування на кризу в Україні», набувають досвід правозахисної та соціальної роботи практично «з нуля». Жіночі громадські організації столиці взаємодіють із міжнародними донорами, місцевою владою, надають послуги та психоемоційну підтримку вразливим соціальним групам, захисникам і захисницям, родинам військових, постраждалим від гендерно зумовленого та сексуального насильства, сприяють просуванню принципів гендерної рівності.

- Жінкам належить важлива роль в реагуванні на кризу: вони ефективно використовують доступні інструменти протистояння агресору, демонструють готовність відбудовувати Україну у повоєнний час та переконливо свідчать, що місце жінки там, де ухвалюються рішення як у воєнний, так і в мирний час. Новітні тренди соціальної динаміки відкривають можливості для залучення жінок, жіночих організацій до процесів прийняття рішень на місцевому рівні, розширення порядку денного для інклюзивного відновлення та соціальної згуртованості, набуття Україною членства в ЄС, в кінцевому підсумку – досягнення цілей Державної стратегії забезпечення рівних прав жінок та чоловіків на період до 2030 року.

▪ (прим. Стратегічна ціль I. Національний механізм забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків функціонує ефективно та має спроможність підтримувати розробку, впровадження, моніторинг та оцінку політики гендерної рівності в різних сферах суспільного життя та на всіх рівнях; Оперативна ціль 2: забезпечити рівні права та можливості жінок і чоловіків у процесі прийняття управлінських рішень (зростання представництва жінок серед депутатів, у сфері публічної служби), у наглядових та громадських радах; забезпечити участь представниць громадських організацій та різних груп жінок, зокрема з числа вразливих груп, у формуванні державної політики, підготовці проектів НПА; зростання частки населення без гендерних стереотипів).

Дизайн дослідження

- Польовий етап дослідження проводився з 07 по 19 липня 2023 року. У ході дослідження опитано 1203 жінки, які проживають у місті Києві: 38,3% – 18-39 років; 55,1% – 40-59 років; менше 1% – 60 і більше років. 48% опитаних жінок не залишали столицю з початку війни, решта – тимчасово виїжджали, а зараз постійно мешкають у Києві. Окрім відповідей на запитання анкети були отримані соціально-демографічні дані респонденток: вік, зайнятість, освіта, сімейний стан, сфера діяльності, кількість дітей.

- Метод збору інформації – самозаповнення анкет у цифровому додатку (google-форма) та паперовому варіанті. Головним завданням етапу збору даних було забезпечення анонімності та конфіденційності відповідей респонденток. Таким чином удалося зібрати та проаналізувати інсайти у розділах «Інше». Якщо жодна запропонована в анкеті відповідь не задовольняла респонденток, вони пропонували свою версію, коментар чи ставлення до означеної проблеми. Записані коментарі опитуваних до визначеної теми та окремих питань враховані у розділі «Пропозиції».

Отримані результати

- Досвіди переживання війни українським суспільством відображають соціальні настрої в столиці, зокрема серед жінок, які відповіли на питання «Що найбільшою мірою ускладнює Ваше повсякденне життя?». Абсолютна більшість опитаних назвала причини занепокоєння, пов'язані із війною: неможливість планувати своє життя внаслідок війни – 91% («вкрадене майбутнє», «втратила чоловіка – опору в житті», «мої плани зруйновані війною»), занепокоєність ракетними ударами по місту – 91%, неможливість відпочити – 90% («я втомила від втоми»).

- Киянок непокоїть подорожчання продуктів харчування – 86%; тривога про членів родини/близьких/друзів/подруг, які захищають нашу країну, – 84%; постійна тривога та втома, незадовільний настрій спричинений війною та її викликами, – 78%; витрати на утримання житла – 67%; відсутність надійних бомбосховищ – 62%. Наявність дітей обумовлює більшу стурбованість відсутністю надійних бомбосховищ поряд з місцями повсякденного перебування та занепокоєність про членів родини, близьких, друзів/подруг, які захищають країну.

Зі збільшенням віку зростає занепокоєння щодо медичного обслуговування – 41%, втрати членів родини/близьких/друзів – 45%, соціального захисту – 49%.

- У ситуації повномасштабного вторгнення та війни стало помітним лідерство жінок у гуманітарній діяльності, волонтерстві, секторі безпеки та оборони. 96% опитаних погодилися з тим, що під час війни жінки займають більш видиму громадянську позицію. Водночас, відповідаючи на запитання «Чи можна сказати що Ви сьогодні займаєте активну громадянську позицію?» лише 17% киянок відповіли «Так»; 38% – «Скоріше так, ніж ні»; 35% погодилися з тим, що вони «Скоріше» не займають активну громадянську позицію; 10% киянок обрали відповідь «Ні».

- Жінки, які не мають дітей у віці до 18 років, частіше говорять про свою громадську діяльність, участь у благодійних марафонах, зборі коштів, ніж жінки, які мають дітей відповідного віку. Цікаво, що серед жінок, які мають від 3 і більше дітей, частка жінок з активною громадянською позицією є більшою, ніж серед жінок, які мають 1 чи 2 дітей.

- Серед киянок поширеними формами громадської активності є волонтерський рух – 39% опитаних, громадські ініціативи та акції – 29%, створення та підтримка благодійних фондів – 23%.

- Тільки 6% опитаних киянок повідомили, що вони є лідерками в громадській організації. Залученими до громадської діяльності саме у громадських організаціях є 21% опитаних жінок, 14% жінок мають досвід залучення до ОСН та ОСББ (8% та 7% відповідно).

- 51% респонденток заявили про те, що зараз у їхньому оточенні є жінки, які займають активну громадянську позицію та мають досвід участі у громадських ініціативах. Лише третина киянок каже про відсутність будь-якого власного досвіду включення у громадські ініціативи – 28%.

- Майже 28% впевнені, що громадою управляють чоловіки, а 15% вважають, що жінки достатньо представлені серед керівництва на місцевому рівні.

- Водночас 22% опитаних киянок вважають, що жінки менш представлені в управлінні громадою, ніж чоловіки. Ще 22% респонденток вважають, що самим жінкам потрібно докладати більше зусиль, щоб бути представленими у місцевій політиці.

- У ході дослідження було протестовано чинники, що обмежують участь жінок у місцевій політиці. 53% киянок вважає, що чоловіки мають більше мотивації, ресурсів, можливостей і суспільної підтримки для просування у місцевих політиках. 76% киянок вважають, що нові виклики, сімейні обов'язки, додаткове навантаження, доглядова праця залишають мало часу для громадської діяльності. Про втому та виснаження через постійні повітряні тривоги, що забирають сили й бажання «кудись долучатися», повідомили жінки, які працюють в системі освіти та охороні здоров'я.

- Про упередження («чоловіки все одно все вирішують без нас», «наш керівник зневажливо говорить про жінок у владі», «мені подобається навчатися в Київській Академії жіночого лідерства, але директор не відпускає», «жінки мають дбати про дітей»), що обмежують участь жінок у місцевій політиці, заявило 45% киянок, що є доволі високим відсотком і може розглядатися як сприйняття середовища громадської думки як стереотипного та такого, в якому укорінені

гендерні традиційні цінності. Окрім того, 59% киянок вважають, що порівняно з чоловіками, жінки не мають фінансових можливостей, необхідних для виборчих витрат, і ця причина суттєво впливає на прийняття рішення «йти в політику».

- Наступними чинниками, що обмежують участь жінок у місцевій політиці, на думку киянок, є: менший досвід у місцевій політиці – 45%; неготовність жінок до боротьби за свою кар'єру – 40%.

- Лише 13% опитаних жінок вважають, що управління громадою – це справа чоловіків; 44% киянок не погодилися з цим, бо вважають, що жінкам під силу управляти громадою; 31% опитаних впевнені, що жінки стали більш активними, тому їм треба більше заявляти про свої права та займатися місцевою політикою.

- 62% опитаних впевнені, що у жінок наявні навички для громадської активності та місцевої політики, але немає умов для їх реалізації. 26% киянок сумніваються, чи достатньо у них навичок для громадської активності та місцевої політики, і це обмежує їх участь у місцевій політиці. 12% кажуть, що взагалі не мають таких навичок.

- Киянки не згодні з тим, що київська міська політика має агресивний характер і відповідно є середовищем для чоловіків, що певним чином обмежує участь жінок у політиці. Так вважає лише 23% респонденток.

- 20% опитаних киянок готові потенційно включитися у роботу над покращенням міських сервісів. Більшу готовність долучитися до формувань рішень, що впливають на покращення публічних послуг, виказують киянки, які мають повну вищу освіту у віці від 40 років та старші.

- 43% киянок не проти включитися до процедур покращення послуг та формування відповідних рішень за умов, якщо це можна зробити дистанційно («Київ цифровий», мобільні/цифрові додатки).

- 14% киянок висловили побажання щодо покращення послуг міста для жінок та дітей, але не мають впевненості, що вони є достатньо обізнаними про міські послуги і хочуть отримувати таку інформацію. 10% кажуть, що за у разі запрошення до обговорення міських політик і надійного каналу такої співпраці («якщо мене запросять і я буду знати, де і коли долучитися до обговорення»).

- 13% киянок говорить, що така пропозиція є для них не цікавою. Це переважно жінки у віці 18-36 років, які працюють у державному секторі.

Ключові висновки:

- Забезпечення впливу, досвіду, участі та внеску жінок на прийняття рішень у процеси відновлення після війни є важливим для майбутнього України. Під час воєнного стану жінки беруть на себе більше обов'язків, і це зменшує їхні можливості бути представленими в управлінні. Нещодавні гендерні дослідження в Україні показали, що, хоча лідерство жінок у гуманітарній діяльності на рівні громад зросло, – їхня участь у формальних процесах прийняття рішень на місцевому рівні зменшилася. За результатами опитування, у Києві спостерігається помірна готовність респонденток долучитися у найближчій перспективі до розробки місцевих політик – 36% киянок, водночас впливати на формування місцевих політик готові 84% респонденток.

- Ймовірно, таку ситуацію можна пояснити відсутністю сталих практик в місті Києві щодо запрошення жіноцтва до формування політик та необхідністю планувати цілеспрямовані позитивні дії у секторальні політики, що є найбільш важливими для киянок. До таких інтервенцій належать дотримання принципів паритетної демократії під час призначень на відповідальні посади, формування консультативно-дорадчих органів, в тому числі у сфері безпеки і оборони, робочих груп, наглядових рад, підтримки жіночих громадських організацій та залучення їх до реалізації завдань і заходів на місцевому рівні. У своїй більшості опитані жінки визнали, що не були залучені до обговорення політик, які безпосередньо впливають на життя їх дітей, родин у міському середовищі.

- Проблемні питання та політики, які найбільшою мірою можуть залучити киянок до громадської участі під час війни та повоєнного відновлення, є у відповіді на питання «Розв'язання яких проблем може спонукати Вас долучитися до громадської діяльності або зайняти активну громадянську позицію»: підтримка військових та їх родин – 80%, покращення якості медичних послуг – 74%, організація постачання гуманітарної допомоги – 73%, облаштування бомбосховищ – 70%, покращення якості освітніх послуг – 70%, підготовка до можливих перебоїв зі світлом, водою та газом, запобігання перебоям з продуктами у разі загрози ракетних ударів, та публічність і прозорість влади – всі три позиції по 68%, покращення екологічного стану та соціальних послуг – 54% і 53% відповідно.

- Що цікаво, 60% респонденток підтримують, що жінки повинні займати активну громадянську позицію, але лише 17% говорять, що займають таку позицію.

- 44% респонденток говорять, що саме сімейні обов'язки заважають їм займатися/бути долученими до місцевої політики: вони мають мало вільного часу через сімейні обов'язки (44% «так» + 36% «скоріше так, ніж ні»). Така ситуація означає, що киянки або доволі традиційні у сприйнятті та трансляції ролі жінок у суспільстві, або не бачать нових перспектив виходу за межі цієї традиційності, бо місто не запропонувало їм такі можливості.

- 15% + 30% – майже половина респонденток визнають наявність упереджень щодо входження у місцеву політику, і 26% + 33% вважають, що це пов'язано з фінансами.

- Сприйняття жінок у політиці з боку киянок є позитивним. Киянки «нагороджують» жінок-політикинь такими якостями як відповідальність, розуміння при прийнятті рішень, що вони краще представляють потреби жінок та ін., але водночас існує апатія та зневіра, що жінки будуть менш корумпованими у місцевій політиці. Такий кейс є проекцією того, що, потрапляючи у місцеву політику, жінки не змінюють її (або їм не дають впливати на зміни), тоді і голосувати за жінок, ймовірно, не варто.

- 27% «не погоджується» та 31% «важко відповісти», що з жінками-політикинями можна легше зв'язатися – тобто їх доступність є умовною.

- 27% не погоджуються, що жінки-політикині тримають свої обіцянки.

- Лише 21% жінок-респонденток, тобто лише кожна п'ята киянка, бажають бачити на керівних посадах КМДА більше жінок. Таким чином, лише кожна 5 підтримує ідею збільшення жінок у політиці.

Рекомендації

Київська міська рада, МФО «Київ – за рівні можливості»

Від спроможності громадян України брати активну участь у процесах повоєнної відбудови держави через реалізацію власних ініціатив та проєктів місцевого розвитку залежить швидкість досягнення Україною бажаного демократичного стану – забезпечення миру і безпеки після перемоги, міцність інститутів, розбудова «розумних» міст і громад, рівність і відкритість можливостей для кожного. Як показав досвід 2022-2023 років, жінки навчилися формувати мережі для подолання гуманітарної кризи та інших наслідків російської агресії, створювати канали комунікації між різними групами людей, формувати спільноти, об'єднання, фонди для вирішення проблемних питань. За даними з відкритих джерел у 2022 році у місті Києві жінками зареєстровані 48 нових громадських об'єднань, організацій, благодійних фондів, які допомагають військовим, надають психосоціальну підтримку, створення та поширення продуктів civic technology (civic tech - громадські технології, які покращують відносини між людьми та управліннями за допомогою програмного забезпечення для комунікацій, прийняття рішень, надання послуг та політичних процесів). Ці активності відкривають нові перспективи для залучення жінок до прийняття рішень.

З огляду на виклики воєнного стану, цілі стратегічного розвитку та міжнародні зобов'язання міста Києва вважаємо за доцільне:

1. На основі отриманих даних визначити шляхи та інструменти залучення жінок до прийняття рішень, розвитку жіночих рухів, ініціатив, підтримки економічної спроможності жінок.

2. Відновити конкурси (міні-гранти) для жіночих громадських організацій, які передбачають надання фінансової підтримки з бюджету міста Києва для реалізації розроблених ними проєктів в межах виконання міських цільових програм. (прим .- понад 20 років ці конкурси делегували громадським організаціям функції органу виконавчої влади та сприяли впровадження принципів рівності, виконання Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» та міжнародних зобов'язань). Вперше фінансування жіночих ГО (на відміну від інших ОГС) призупинено у 2022 році і не відновлено у 2023 році. Вирішення питання лежить у площині політичної волі міської влади.

3. За можливості підтримувати гнучке використання наявних коштів, їх перерозподіл для нових пріоритетів, які не враховані у міських цільових програмах, затверджених у 2021 році: цільова підтримка програм жіночого лідерства, менторства, соціального підприємництва, розроблення та поширення civic technology, зміцнення резильєнтності жінок та дівчат, запровадження нових гендерно-чутливих послуг та технологій, розвитку людського капіталу;

4. Взяти до уваги, що участь жінок у вирішенні криз та конфліктів робить прийняті рішення більш стійкими та ефективними, а коли жінки є учасницями переговорів, то це збільшує шанси на довготривалий мир на 35%. (дослідження ООН-Жінки). Позитивні результати в цьому напрямку забезпечує підтримка жіночих громадських організацій, які залучені до виконання резолюції 1325 «Жінки. Мир. Безпека» у місті Києві.

Київська міська державна адміністрація

1. Дослідження показало, що війна вплинула на жінок у багатьох аспектах, таких як збільшення навантаження, доглядової неоплачуваної праці, проблеми з доходами, працевлаштуванням, психічним і фізичним здоров'ям. Безпека рідних, близьких, власна безпека, втома (нервову систему постійно напружують ракетні обстріли, тривоги, негативні інформаційні потоки, невизначеність), майбутнє України та в Україні непокоїть абсолютну більшість опитаних. Однією з головних змін у ролі жінок під час цієї війни стала одноосібна відповідальність, яку багато жінок несуть за свої сім'ї, поки їхні чоловіки, діти та рідні воюють. Це спонукає жінок займати більш активну позицію, коли йдеться про гуманітарні ініціативи, водночас вони можуть стати менш значущими у процесах прийняття рішень через цю саму війну. Така перспектива потребує поширення та популяризації інструментів громадської участі, які мають вплив на формування політик та результати (звернення громадян, електронні петиції, опитування в застосунку «Київ цифровий», місцеві ініціативи, Контактний центр 1551, особистий прийом, громадські приймальні депутатів і депутаток Київської міської ради, а також діалог, соціальне партнерство та консультації з громадськістю).

2. З огляду на те, що 68% опитаних назвали важливим прозорість та публічність влади, необхідно залучати самих жінок до створення прозорих механізмів реалізації політики участі у прийнятті рішень:

- розширення представництва жінок у консультативно-дорадчих органах, наглядових радах шляхом запровадження квот;
- системний підхід до розвитку лідерства та менторства, впровадження нових навчальних програм, що відповідають викликам воєнного стану та повоєнного відновлення міста, оновлення лідерських програм для профільних напрямків (лідерство в освіті, медицині, медіа, секторі безпеки та оборони);
- створення жіночих хабів/клубів для зміцнення резильєнтності, взаємопідтримки та взаємодії, поширення навичок гнучкого планування власного життя в часи невизначеності (як я виживаю за часів війни? що я роблю задля збереження себе під час війни?);
- навчання киян практикам подолання тривожності, підтримки себе та своїх родин/дітей/близьких;
- формування навичок стійкості, зокрема, самодопомоги, відновлення відчуття контролю та передбачуваності ситуації, підтримка жіночих організацій, що готові допомагати місту та заохочувати жінок до процесів відновлення, реінтеграції, надання послуг.

3. Міські політики повинні розширювати свої мандати на:

- збільшення рекреаційних форм відпочинку для жінок, для жінок з дітьми та інших гендерно-вікових груп, зважаючи на зменшення мобільності та можливість відпочинку (наприклад, жіночі/дитячі/дівочі літні табори у близькості до місць проживання киян/киянок, дитячі кімнати на роботі та ін);
- проведення жіночих форумів, медіа кампаній, які дають можливість зробити видимими лідерські проекти та досягнення, показати рольові моделі для жінок на прикладах та реалізованих кейсах.